

UDK 282(497.5)“12”
[264:003.349.1] (497.5Senj)“1248”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 16. siječnja 2016.

Prihvaćeno za objavljivanje: 22. svibnja 2016.

OTPIS INOCENTA IV. SENJSKOM BISKUPU (1248.) POD PATRONATOM SV. JERONIMA II. Povijesni usud glagoljice i začetci jeronimske tradicije¹

Vanda KRAFT SOIĆ, Zagreb

Postojanje uvjerenja prema kojemu je crkveni otac i naučitelj sv. Jeronim začetnik glagoljaštva najranije je posvjedočeno u otpisu Inocenta IV. senjskomu biskupu Filipu (1248.), a u Hrvata, no i izvan njihova nacionalnoga prostora, ta se jeronimska tradicija ukorijenila i zadržala gotovo do polovice 19. stoljeća.

Autorica u prilogu nastoji objediniti i sustavno izložiti u literaturi iznesene čimbenike koji rasvjetljuju genezu jeronimske tradicije. Ponajprije se razmatra spomen uvjerenja vezanog uz sv. Jeronima u okviru otpisa Inocenta IV., izlažući pretpostavljene razloge njegova pojavljivanja u navedenom dokumentu, te se razmatraju mišljenja o mogućnosti njegova upliva na privilegij koji dokument podjeljuje. Potom se izlažu hipoteze vezane uz genezu uvjerenja o sv. Jeronimu kao začetniku glagoljaške tradicije; sumiraju se dosada pretpostavljani čimbenici koji su mogli potaknuti spontanu pojavu toga uvjerenja kao i mogući motivi iz kojih su glagoljaši ili netko drugi (Rim?) baštinu Svete braće počeli pripisivati sv. Jeronimu. Navode se i mogući razlozi iz kojih se ona pripisuje upravo tom svetcu. Ukazuje se i na činjenicu da su u određenom razdoblju jeronimska i ćirilometodska tradicija koegzistirale. Zaključno, autorica u prilogu naznačuje i posljedice koje je odobrenje glagoljanja podijeljeno otpisom Inocenta IV. imalo na uvjerenje u njemu izneseno vezano uz sv. Jeronima, naime po njegov kult, širenje jeronimske tradicije i izvan glagoljaškoga areala, njezino prihvaćanje od strane hrvatskih i europskih humanista te naših starijih pisaca, kao i njezino održavanje sve do 19. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: sv. Jeronim, jeronimska tradicija, sveta braća Ćiril i Metod, glagoljaši, crkvenoslavensko bogoslužje, glagoljica.

U otpisu Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu iz 1248. godine, kojim smo se bavili u prvome dijelu ovoga rada, razvidno nailazimo i na uvjerenje kako je glagoljaštvo u Hrvatâ

---

¹ Ovaj rad je drugi dio članka čiji je prvi dio pod naslovom »Otpis Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu (1248.) pod patronatom sv. Jeronima. I: Senjski privilegij iz godine 1248.«, objavljen u časopisu *Croatica christiana periodica*, broj 77 iz 2016. godine. Članak je doraden i razrađen dio autoričina magistarskoga rada: Vanda KRAFT SOIĆ, *Sveti Jeronim u hrvatskoj glagoljaškoj kulturi srednjega vijeka i humanizma*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2011.

autohtono te na najstariju potvrdu² uvjerenja prema kojemu se na njegovu iskonu nalazi sv. Jeronim: »In Sclavonia est littera specialis, quam illius terre clerici se habere a beato Jeronimo asserentes«. ³ To se uvjerenje duboko ukorijenilo u tradiciji hrvatskih glagoljaša.⁴ Jeronimska tradicija – prema kojoj je taj svetac, njihov zemljak i sunarodnjak (Dalmatinac, Hrvat), autor glagoljice kao i liturgijskih knjiga na slavenskom jeziku⁵ doživljavala je velik zamah sve do 18. stoljeća⁶ i uspijevala se održati sve do 19. stoljeća.⁷

Otpis Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu i sveti Jeronim kao »argument« glagoljašâ

Recimo ponajprije da su se u srednjemu vijeku sve novine, pa tako i postavljanje jednog biskupa među glagoljaše, morale vezati uz neki autoritet kako bi mogle biti prihvaćene

² Vjekoslav ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, *Slovo*, god. 7, br. 13, Zagreb, 1963., str. 35; Vjekoslav ŠTEFANIĆ, »Glagoljski Transit sv. Jeronima u starijem prijevodu«, *Radovi Staroslavenskog instituta*, god. 5, br. 5, Zagreb, 1964., str. 145 i 152; Josip HAMM, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb, 1974., str. 39; Josip BRATULIĆ, »Il poeta Marko Marulić e la tradizione glagolitica in Croazia«, *Colloquia Maruliana*, god. 9, br. 9, Split, 2000., str. 229.

³ Usp. Otpis Inocenta IV. biskupu Filipu u: Mile BOGOVIĆ, »Put glagoljice od redovnika preko seoskih svećenika do biskupskog dvora. U povodu 750. obljetnice pisma Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu«, *Croatia christiana periodica*, god. 22, br. 41, Zagreb, 1988., str. 62–63 i bilj. 28.

⁴ Usp. J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 39.

⁵ Tako Eduard HERCIGONJA, »Glagoljaštvo u razvijenom srednjovjekovlju«, *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost*, sv. 2: *Srednji vijek i renesansa* (XIII – I. stoljeće) (ur. Eduard HERCIGONJA), Zagreb, 2000., str. 177 – on govori o »materinskom« jeziku; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, donosi da se sv. Jeronimu pripisivalo iznašašće glagoljice i prijevod *Svetoga pisma* [na slavenski, op. a.], odnosno, uopćenije, postanak glagoljskog pisma i književnosti. Usp. *Isto*, str. 35; u radu »Nazivi glagoljskog pisma«, *Slovo*, god. 17, br. 25–26, Zagreb, 1976., Vjekoslav ŠTEFANIĆ napominje da *littera specialis* o kojima otpis Inocenta IV. govori da glagoljaši tvrde da ih imaju od sv. Jeronima označuju glagoljicu, odnosno glagoljsko pismo uopće, a Jeronim je po glagoljašima autor slavenskoga pisma i pismenosti, usp. str. 23. U članku »Glagoljski Transit sv. Jeronima u starijem prijevodu«, usp. str. 145 i 152, Štefančić ističe naročite kult sv. Jeronima u Hrvata, tradiciju da je taj svetac »naše krvi« te da je na slavenski preveo svete knjige i izumio glagoljsko pismo; J. HAMM, u knjizi *Staroslavenska gramatika*, str. 38–39 piše da su se sv. Jeronima vezali počeci glagoljice te najstarije slavenske i najstarije hrvatske književnosti, prijevod *Svetoga pisma* na slavenski, odnosno da mu glagoljaši pripisuju začetke svoje liturgije i pismenosti. Josip BRATULIĆ, u radu »Povijesne i kulturne prilike u vrijeme nastanka prve hrvatske knjige«, Josip BRATULIĆ, *Sjaj baštine. Rasprave i članci o hrvatskoj dopreporodnoj književnosti*, Split, 1990., str. 121, navodi kako su naši popovi glagoljaši vjerovali da je Jeronim autor glagoljice i slavenskoga bogoslužja, a da su mnogi naši humanisti odgojeni u shvaćanju da je taj svetac tvorac glagoljice i bogoslužja u Hrvata. Isti autor u radu »Teorije o podrijetlu glagoljice«, J. BRATULIĆ, *Sjaj baštine*, str. 31, navodi da su se Hrvati držali Jeronimovim zemljacima i da su mu glagoljaši pripisali autorstvo svojega pisma te je on po shvaćanju onodobnih intelektualaca (u vrijeme Inocenta IV.) u Hrvatskoj i izvan nje preveo *Sveto pismo* ne samo na latinski nego i na hrvatski te iznašao glagoljicu. Iznašašće glagoljice i prijevod *Svetoga pisma* [očito na slavenski, op. a.] glagoljaši pripisuju sv. Jeronimu i prema radu Josipa BRATULIĆA, »Glagoljaštvo i glagolizam u crkvenom i društvenom životu Hrvata i Slovenaca«, *Kolo*, br. 3–4, Zagreb, 1999., usp. str. 156. Stjepan DAMJANOVIĆ u radu »Otpis pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu godine 1248.«, Stjepan DAMJANOVIĆ, *Jazik otačkaski*, Zagreb, 1995., str. 86, piše da je u molbi senjskoga biskupa Filipa Inocentu IV. iznesena tvrdnja da je sv. Jeronim začetnik glagoljske baštine te, ukazujući na činjenicu da otpis o uvjerenjima o Jeronimu govori kao o predaji, a ne o povijesnoj istini, Damjanović tumači da klerici Filipove zemlje vjeruju da imaju navedeni jezik od sv. Jeronima. Za Hercigonjinu *Srednjovjekovnu književnost*, usp. str. 54, Jeronim je prema vjerovanju glagoljaša tvorac glagoljske knjige. Radoslav KATIČIĆ će u *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, 1998., str. 409 reći da je otpis pape Inocenta potvrda tradicije o Jeronimu kao o autoru glagoljskoga pisma i piscu njome pisane liturgijske književnosti.

⁶ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 35.

⁷ Usp. J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 39.

i kako bi mogle zaživjeti. U ovome slučaju to je autoritet crkvenoga oca kao začetnika glagoljaštva.⁸

Iz reskripta se razviđa da je navedeno uvjerenje vezano uz sv. Jeronima moralo biti izneseno i u, za nas izgubljenom, molbi biskupa Filipa. Iz papina pisma doimlje se kako se to mišljenje izneseno u molbi pojavljuje kao argument u prilog biskupovu zahtjevu; Runje će reći *obrazloženje*⁹ na koje se oslanja molba senjskoga biskupa. Čini se razložnim predmijevati da je senjski biskup Filip, podnoseći papi svoju molbu, doista *bio uvjeren* kako je glagoljica pismo sv. Jeronima.¹⁰ Šafařík štoviše misli kako je biskup *morao* biti u to uvjeren tražeći privilegij uporabe glagoljice u liturgiji u doba kad su se tim pismom služili, on će reći, patareni koji su nedugo prije bili žestoko progonjeni kao heretici.¹¹

Otpis Inocenta IV. može odavati dojam kako se na uvjerenje o sv. Jeronimu kao začetniku glagoljaštva u određenom smislu oslanja i privilegij koji podjeljuje,¹² no pokazali smo da se većina autora slaže u tom kako se papin pozitivan odgovor ipak temelji na njemu važnijem pravnom aksiomu: *sermo rei et non est res sermoni subiecta*, koji se različito tumači.¹³ Na svaki način, papin otpis to uvjerenje izrečeno u Filipovoj molbi ponavlja i ne odbacuje ga eksplicitno, odnosno ne niječe ga. Katičić konstatira da se u otpisu Inocenta IV. navodi Jeronima kao autora glagoljskoga pisma i pisca tim pismom pisane liturgijske književnosti te da je to »makar i malo suzdržano, ipak prihvaćeno, ili barem nije osporeno«¹⁴. Možemo reći da je u literaturi rašireno mišljenje da je Rim mogao znati i znao istinu.¹⁵

⁸ Usp. Mile BOGOVIĆ, »Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine«, *Glagoljica i hrvatski glagolizam. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb – Krk, 2.–6. listopada 2002.)* (ur. Marija Ana DURRIGL – Milan MIHALJEVIĆ – Franjo VELČIĆ), Zagreb – Krk, 2004., str. 525–526.

⁹ Usp. Petar RUNJE, »Sveti Jerolim i glagoljica u Hrvata u srednjem vijeku«, Petar RUNJE, *O knjigama hrvatskih glagoljaša*, Zagreb, 1998., str. 108. Za Šafaříka bit će to »Vorschütz«. Usp. Paul Joseph ŠAFAŘÍK, *Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus*, Prag, 1858., str. 19; dostupno na: <https://ia800304.us.archive.org/25/items/berdenursprungu00afgoog/berdenursprungu00afgoog.pdf> (pristupljeno 15. 1. 2016.).

¹⁰ Tako J. BRATULIĆ, »Glagoljaštvo i glagolizam u crkvenom i društvenom životu Hrvata i Slovenaca«, str. 154; Bratulić isključuje mogućnost da je biskup htio lagati. Tako i P. J. ŠAFAŘÍK, *Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus*, str. 19.

¹¹ Usp. *Isto*.

¹² Eduard HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, Zagreb, 1975., str. 232–233 izriče mišljenje da se privilegij glagoljanja, tj. papino odobrenje iz 1248. »oslanja [...] pak na navod u Filipovoj molbi prema kojem 'in Slavonia est littera specialis, quam illius terae clerici se habere a beato Jeronimo asserentes, eam observabant in divinis officiis celebrandis'«.

¹³ Valja istaknuti da je Svetozaru RITIGU u radu *Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju sa osobitim obzirom na Hrvatsku*, I. sveska: Od 863–1248, Zagreb, 1910., to posebno stalo pokazati, jer otpis, naime, da bi imao pravnu snagu, mora biti zasnovan na istini. On drži da u tom slučaju navod biskupa Filipa prema kojemu glagoljica potječe od sv. Jeronima ne predstavlja smetnju jer je iz papine motivacije očito da navod na papinu odluku nije ni utjecao (str. 219).

¹⁴ Usp. R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409–410.

¹⁵ Šafařík će pojasniti: »Auch hatte sich der Papst oder der Römische Stuhl in einer so wichtigen Sache nicht so blindlings ud so beispillos arg tauschen lassen, zumal da es ihm an Mitteln, die Wahrheit zu ehfraren, durchaus nicht felte und nicht fehlen konnte«, P. J. ŠAFAŘÍK, *Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus*, str. 19. Sâm otpis se izriče kako slijedi: »Posebno pismo kojim se kler [...] tvrdeći da ga ima od sv. Jeronima, služi« (naša istaka); S. DAMJANOVIĆ ističe da navedena formulacija daje na znanje kako papa o Jeronimovu autorstvu ne govori kao o utvrđenoj povijesnoj istini, već kao o predaji. Usp. »Otpis pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu godine 1248.«, str. 86. J. BRATULIĆ u svojem radu »Glagoljaštvo i glagolizam«, str. 154. drži kako se učeni papa tom formulacijom *ogradio* od tog uvjerenja, dočim isti autor u radu »Teorije o podrijetlu glagoljice«, Josip BRATULIĆ, *Leksikon hrvatske glagoljice*, Zagreb, 1996., str. 31, zastupa mišljenje da »to

Geneza jeronimske tradicije

Velik dio slavista danas se slaže u tomu da je glagoljicu sastavio Konstantin Ćiril za potrebe moravske misije s ciljem evangelizacije i opismenjavanja Slavenâ te da su Sveta braća autori liturgije na staroslavenskome jeziku.¹⁶ Zbog nedostatka izravnih dokaza to se pitanje još uvijek, čini se, treba držati otvorenim za znanstvenu raspravu¹⁷ imajući pritom u vidu kako dosad izneseni protuargumenti još uvijek nemaju dostatnu težinu da bi pobili to mnijenje.¹⁸ Izvori koji nam govore o tome kako su i kada Hrvati došli u dodir s ćirilometodskom baštinom¹⁹ također su škrti te na to pitanje još nema jasna odgovora.²⁰ O primanju ćirilometodske pismenosti ne saznajemo izravno ni iz povijesnih, ni iz ćirilometodskih izvora,²¹ no raspoloživi povijesni podatci opravdavaju povezivanje glagoljske pismenosti i slavenskoga bogoslužja u Hrvata s djelovanjem sv. Metoda i njegovih učenika.²² Do dodirâ Hrvata s glagoljicom prilikom kojih su je oni usvajali moralo je doći u više navrata, a o putu glagoljice (Moravska – Hrvatska) ima više teorija.²³ Historiografija još uvijek o tome raspravlja.²⁴

predanje prihvaća kao istinito i papa Inocencije IV. otpisujući biskupu Filipu i krčkomu biskupu Fruktuoosu za omišaljske benediktince (1452.)«, a u radu »Sveti Jeronim Dalmatinac. Uvod«, JERONIM, *Izabrane poslanice* (ur. Josip Bratulić), Split, 1990., str. XXXIII, Bratulić drži da ga je papa »prihvatio i potvrdio«. Analizirajući pismo pape Ivana X. Tomislavu (925.), Radoslav Katičić ne drži izvjesnim da u X. stoljeću Rim nije znao da Južni Slaveni nisu autohtoni na Balkanu, te da nisu kršćani još od antičkih vremena budući da je to pitanje vezano uz prošlost koja je »za Crkvu imala dalekosežne i teške posljedice« i još su se u X. st. osjećale«, usp. Radoslav KATIČIĆ, »Methodii doctrina«, *Slovo*, god. 26, br. 36, Zagreb, 1986., str. 35. Pitanje je je li se dva stoljeća kasnije spoznaja Rima o toj stvari tako drastično promijenila.

¹⁶ Usp. J. BRATULIĆ, »Glagoljaštvo i glagolizam«, str. 153–154; J. BRATULIĆ, »Teorije o podrijetlu glagoljice«, str. 34. Za tu teoriju u vrelima stoje »dovoljno uvjerljivi dokazi«, V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 7 i 19. To mišljenje prevladava i u hrvatskim slavističkim katedrama i institutima. Usp. Stjepan DAMJANOVIĆ, »Umjesto predgovora. O filologiji i rodoljublju«, u: S. DAMJANOVIĆ, *Jazik otačaski*, str. 10. O teorijama o postanku glagoljice usp. Marko JAPUNDŽIĆ, »Gdje, kada i kako je nastala glagoljica i ćirilica?«, *Hrvatska revija*, god. 44, br. 4, Zagreb, 1994., str. 536–537; J. BRATULIĆ, »Teorije o podrijetlu glagoljice«, str. 31–35; Franjo SANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1996., str. 93. O povijesnim izvorima u prilog ćirilometodske teorije usp. J. BRATULIĆ, »Teorije o postanku glagoljice«, str. 34.

¹⁷ Tasp, primjerice, M. BOGOVIĆ, koji nije zagovornik ćirilometodske teorije, u svojem radu »Put glagoljice«, str. 54. u prilog navedenog mišljenja navodi sljedeće riječi Radoslava KATIČIĆA, koji zagovara ćirilometodsku teoriju: »Kada je pak riječ o postanku i starosti glagoljice, te o tome kako se ona našla u Hrvata, treba na prvom mjestu reći da o tome nema znanja tako pouzdanog i utvrđenog da bi se ta pitanja mogla potpuno skinuti s dnevnog reda« (Radoslav KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, *Croatica christiana periodica*, god. 26, br. 42–44, Zagreb, 1995.–1996., str. 187).

¹⁸ V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 9, ističe kako još uvijek ne postoje dokazi da bi postojala neka pismenost u Slavenâ prije Ćirila.

¹⁹ Gledom na tu problematiku, upućujemo na rad: Ivanka PETROVIĆ, »Prvi susreti Hrvata s ćirilometodskim izvorima svoje srednjovjekovne kulture«, *Slovo*, god. 28, br. 38, Zagreb, 1988., str. 5–54.

²⁰ Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, *Slovo*, god. 24, br. 34, Zagreb, 1984., str. 15; Nada KLAJČIĆ, »Historijska podloga hrvatskoga glagoljaštva u X. i XI. stoljeću«, *Slovo*, god. 9, br. 15–16, Zagreb, 1965., str. 242; Jerko FUCAK, *Šest stoljeća hrvatskoga lektionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva*, Zagreb, 1975., str. 89; R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 412.

²¹ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 15. Štefanić ističe kako nam ta činjenica govori da je »taj proces prošao bez spektakularnih prizora«. Usp. *Isto*.

²² O izvorima koji pružaju te podatke usp. *Isto*.

²³ O pravcima širenja glagoljice iz Moravske usp. primjerice V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 27–34; Eduard HERCIGONJA, *Tisućljeće hrvatskoga glagoljaštva*, Zagreb, 2009., str. 17–18. Usp. i Mile BOGOVIĆ, »Pitanje autorstva i kolijevke glagoljice«, *Lička revija*, god. 2, br. 2, Gospić, 2002., str. 28; napose R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 412–417, na temelju vrelâ.

²⁴ Usp. I. PETROVIĆ, »Prvi susreti Hrvata«, str. 29. Za povijest toga pitanja i jednu noviju tezu usp. navedenu raspravu u cjelini. M. BOGOVIĆ, »Pitanje autorstva i kolijevke glagoljice«, str. 28.

S obzirom na mnijenje o autorstvu glagoljice, Runje dijeli srednji vijek u tri etape: od njezina iznašašća do kraja 11. stoljeća autorom bi se držao Metod, od 12. stoljeća do polovice 13. stoljeća to je Ćiril, a od polovice 13. stoljeća do kraja srednjega vijeka sv. Jeronim (i Ćiril).²⁵ Ne možemo se ne zapitati kako je, kada i zašto došlo do toga da glagoljaši djelo i baštinu Svete braće pripišu nekomu drugomu. I zašto baš svetomu Jeronimu? Koje su okolnosti uvjetovale tu promjenu u tradiciji?

Taj »preokret« u tradiciji, odnosno pomaljanje jeronimske tradicije, uvjetovano je, po svemu sudeći, dvama temeljnim razlozima, odnosno ima dva glavna izvora: prvi je razlog vezan uz onodobno uvjerenje u 13. stoljeću, a vjerojatno i ranije, da su Hrvati na svojem području autohtoni, a drugi je vezan uz problematiku »krivovjernosti« glagoljaškoga pisma i bogoslužja te Metoda kao njegova autora.²⁶

Prvi razlog/izvor: Sveti Jeronim Dalmatinac – Slaven i Hrvat

Prvo izvorište jeronimske tradicije obgrljuje dva čimbenika: onodobno shvaćanje prema kojemu su Hrvati autohtoni na svojem području,²⁷ s jedne strane, a s druge je pak strane to činjenica da je sv. Jeronim, prema terminologiji svojega vremena bio Dalmatinac²⁸, tj. građanin rimske pokrajine Dalmacije, rođen u neubiciranu lokalitetu – Stridonu na granici Dalmacije i Panonije.²⁹

²⁵ Usp. P. RUNJE, »Sv. Jerolim i glagoljica u Hrvata u srednjem vijeku«, str. 102. Runje pritom naglašava kako navedena razdoblja nije lako razgraničiti te da ta problematika iziskuje daleko opširniji i precizniji prikaz te da se navedena razdoblja »donekle« mogu podijeliti kako je gore navedeno.

²⁶ O »preokretu« i o tim dvama, iako malo drukčije formuliranim razlozima govori V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 20.

²⁷ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34–35; V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 20; E. HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, str. 432, bilj. 26; J. BRATULIĆ, »Teorije o podrijetlu glagoljice«, str. 31; R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409; Aleksandar STIPČEVIĆ, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Knjiga I: *Srednji vijek: Od početaka do glagoljskog prvotiska iz 1483.*, Zagreb, 2004., str. 220. Moguće je da je deja o autohtonosti Slavena na Balkanu nastala tijekom kasnoga srednjeg vijeka i renesanse, u želji da se antičkim temeljima »oplemeni svoj život i porijeklo«. Usp. R. KATIČIĆ, »Methodii doctrina«, str. 35. Usp. i *Povijest Hrvata*. Knjiga 1: *Srednji vijek* (gl. ur. Franjo ŠANJEK), Zagreb, 2003., str. 35.

²⁸ Tako svjedoči Paladije Galat, helenopoljski biskup, koji je nekoć bio Jeronimov prijatelj i s njim održavao kontakte: Ἱερωνυμὸς τῆς ἀπὸ Δαλματίας – »nekakav Jeronim iz Dalmacije« (*Historia Lausiaca* 125, *Patrologia graeca*, 23, 1233). Taj je izriječ pogrdna tona budući da datira iz razdoblja nakon što su se zavadili. Usp. i navod prema Mate SUIĆ, »Hijeronim Stridonjanin – građanin Tarsatike« *Hieronymus, domo Stridonis, civis tarsaticensis*. *Odabrani radovi iz stare povijesti Hrvatske. Opera selecta* (izbor N. Cambi; gl. urednik Šime BATOVIĆ), Zadar, 1996., str. 761.

²⁹ U svojemu spisu *De viris illustribus*, u: PL 23, 755B, Jeronim o svojemu rodnom mjestu kaže: »Hieronymus natus patre Eusebio, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum. Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit« – »Jeronim, rođen od oca Euzebija u gradu Stridonu, što su ga porušili Goti, a nekada je bio granica Dalmacije i Panonije.« Hrv. prijevod: M. SUIĆ, »Hijeronim Stridonjanin«, str. 756. Taj navod glavni je izvor u utvrđivanju Jeronimova podrijetla, usp. *Isto*, str. 760. Jeronimov rodni kraj (i posljedično njegovo slavenstvo) kao čimbenik rađanja jeronimske tradicije prepoznaje već Rački osporavajući Jeronimsku teoriju. Usp. Franjo RAČKI, *Pismo slovjensko*, Zagreb, 1861., str. 38; dostupno na: <https://books.google.hr/books?hl=hr&id=SqRAAAAACAAJ&q=stridon#v=onepage&q=orsagu&f=false> (pristupljeno 15. 1. 2016.). Također usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34–35; E. HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, str. 432, bilj. 26; J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 38.

Slijedom u srednjovjekovlju raširenoga poimanja prema kojemu je Dalmacija od davnina postojbina Hrvatâ, naziv *Dalmatinac* počeo se podudarati s nazivom *Slaven* ili *Hrvat*.³⁰ Stoga su Jeronima, rođena polovicom 4. stoljeća u rimskoj provinciji Dalmaciji, glagoljaši bez većih problema mogli proglasiti – Slavenom ili Hrvatom.³¹ *Petrisov zbornik* iz 1468. eksplicitno će ga nazvati – *Hrvatinom*.³² Jeronim postaje zemljak i sunarodnjak Hrvatâ. Ako je bio Slaven, Hrvat, logično je bilo vjerovati kako mu je slavenski bio materinji jezik, jezik njegovih roditelja i jezik kojim je Jeronim govorio od djetinjstva pa tako, također u *Petrisovu zborniku*, čitamo: »S(ve)ti Eronim' iměše o(t)ca čast' na komu ime bēše Eusebēi slověnskago ezika i slovučago egože sin' be s(ve)ti Eronim'«.»³³

U tomu su se smislu tumačile i same Jeronimove riječi i vrela za njegov život te se povjerovalo da je *Sveto pismo* taj crkveni otac i naučitelj preveo ne samo na latinski (*Vulgata*) nego i na svoj materinski, dakle na *slavenski* jezik, pa u konačnici, možda i u tu svrhu, iznašao glagoljicu. Na taj su se način, primjerice, tumačile riječi koje Jeronim piše prijatelju Sofroniju: »Nec hoc dico, quo praecessores meos mordeam, aut quidquam de his arbitrer detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam olim *meae linguae* hominibus dederim (...)«³⁴ – iz njih se zaključivalo da Jeronim »ljude svojega jezika«, a Jeronim ne precizira o kojemu je jeziku riječ, razlikuje od Latinâ, dakle su Slaveni te da je sv. Jeronim *Sveto pismo* preveo i na slavenski jezik.³⁵

³⁰ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 20; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 35.

³¹ Usp. *Isto*, str. 35.

³² Jeronimova legenda (na l. 208v–211v) ozaglavljena je kao Čte(nie) s(veta)go eronima hrvatina. Usp. Eduard HERCIGONJA, *Glagoljaška neliturgijska književnost 15. stoljeća i Petrisov zbornik* (doktorski rad), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1969., str. 103. Usp. također i Ivan MILČETIĆ, *Hrvatska glagoljaška bibliografija*, str. 271 te Rudolf STROHAL, *Hrvatska glagolska knjiga*, Zagreb, 1915., str. 173.

³³ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Zagreb, 1960., str. 378.

³⁴ Na taj tekst ukazuju radovi F. RAČKI, *Pismo slovjensko*, str. 38; F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ, »Juraj iz Slavonije (oko 1355/60 – 1416.) profesor Sorbonne i pisac, kanonik i penitencijar stolne crkve u Toursu«, *Croatica christiana periodica*, god. 7, br. 13, Zagreb, 1984., str. 7. Te smo Jeronimove riječi pronašli u: *Praefatio S. Hieronymi in Librum Psalmorum juxta Hebraicam Veritatem*, PL, 28, 1186 A (naš kurziv).

³⁵ Usp. opsežno F. RAČKI, *Pismo slovjensko*, str. 38; Jeronimove navodne »sujezičnike« Rački identificira kao »slovjenske Ilire« te jasno na temelju samih Jeronimovih riječi tumači neodrživost toga mišljenja. Usp. također J. BRATULIĆ, »Sveti Jeronim Dalmatinac. Uvod«, str. XXXIII; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije« str. 35; R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409; J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 39; S. DAMJANOVIĆ, »Umjesto predgovora. O filologiji i rodoljublju«, str. 11. Stjepan DAMJANOVIĆ u radu »Još neke teze o postanku glagoljice«, Stjepan DAMJANOVIĆ, *Slovo iskona, Staroslavenska/starohrvatska čitanka*, Zagreb, str. 3, popravljeno izdanje 2012., str. 58, u rečenom tumačenju Jeronimovih riječi vidi glavno uporište Jeronimske teorije o postanku glagoljice. Zgodno je to izrekao Đuro Šurmin još krajem 19. stoljeća: »Znalo se na ime, da je sv. Jeronim, rođen u Dalmaciji u Stridonu, učinio latinski prijevod Svetog pisma, što ga je Crkva poslije usvojila kao *Vulgatu*; naši pak stari mišljahu, da to ne mogaše biti u drugom jeziku nego u slovenskom. Budući pak da su Hrvati pristajali uz Zapadnu crkvu i imali onamo od XI. vij. knjige crkvene takove da su se podudarale s prijevodom Jeronimovim, to je lako moglo nastati mišljenje, da taj posao potječe od sv. Jeronima«, Đuro ŠURMIN, *Povijest književnosti hrvatske i srpske*, Zagreb, 1898., str. 28. Takvu je interpretaciju Jeronimovih riječi prvi obeskrijepio Dinko Zavorović u djelu *De rebus Dalmaticis*, ustvrdivši kako su Slaveni u te krajeve došli nešto prije 600. godine dočim je Jeronim živio oko 400. Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 39; Iva KURELAC, *Počeci kritičke historiografije u djelu De rebus Dalmaticis Dinka Zavorovića* (doktorski rad), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 20. Spomenuto tumačenje opovrgavao je i Rački. Usp. F. RAČKI, *Pismo slovjensko*, str. 37–39.

Istaknut ćemo egzemplaran slučaj Jurja Slovinca (Juraj iz Slavonije, 1355./60. – 1416.), rođenjem glagoljaša, studenta a poslije i profesora pariške Sorbone, pisca, kanonika i penitencijara stolne crkve u Toursu, koji je u kodeks koji je sam ispisao (rukopis knjižnice u Toursu, sign. *ms. 95*, oko g. 1395. – 1400.) uz navedeni tekst sv. Jeronima Sofroniju na margini (l. 14r) dodao sljedeću napomenu: »Nota hoc de tanslacione psalterii in linguam Sclavonicam«, kako bi upozorio da te Jeronimove riječi označuju prijevod na slavonski, odnosno hrvatski jezik.³⁶ Na l. 75v-77v Juraj Slovinac donosi glagoljski alfabet te ga naziva hrvatskim pismom (»Iste alphabetum est chrawaticum«).³⁷ Na temelju netom navedenoga, kao i već navedenih Jurjevih svjedočanstava o privilegiju glagoljanja u njegovoj domovini, literatura zaključuje kako je Juraj Slovinac držao sv. Jeronima autorom glagoljice.³⁸

Njegovim prijevodima na slavenski pripisuje se tako i prijevod liturgijskih knjiga, kako se dade iščitati iz samoga otpisa Inocenta IV., a to tvrde i još mnogo pozniji glagoljaški tekstovi, poput priručne knjige za propovjednike iz 17./18. stoljeće: »Pokle jur mnoga reče, mnoga pisa i mnoga učini, a navlastito materinskim jezikom misa' i brvija' i još neke druge upisa knjige, s kimi prosvitli i proslavi i odiči i obogati i uzvisi jezik svoj slovinski, u kom ili s kim, a ne z drugim izvan dijaškoga crikva katuličanska dopušča misnikom služiti i božans(t)vena ponavlati oficiji«.³⁹ Za benediktinski brevijar *Illyrico 6* s kraja 14. stoljeća Jeronim je »učitelj« glagoljske knjige: »š'koli grčskoi i latin'skoi i s'lavenskoj moistarъ бѣ«.⁴⁰

³⁶ Na taj su primjer ukazali F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ, »Juraj iz Slavonije«, str. 7; usp. i Franjo ŠANJEK, »Juraj Slovinac/Georges d'Esclavonie (oko 1355/60.–6. V. 1416.). Život i znanstveni rad«, Juraj SLOVINAC, *Dvorac djevičanstva* (prir. Franjo ŠANJEK – Stanko TENŠEK – Tomislav Z. TENŠEK), Zagreb, 2006., str. 7; Stanko Tenšek prevodi i tumači Jurjevu bilješku na sljedeći način: »Ovdje se radi o prijevodu Psaltira na slavonski (tj. hrvatski) jezik.«, Stanko TENŠEK, »Hrvat – profesor na Sorboni i francuski književnik«, *Croatia christiana periodica*, god. 28, br. 54, Zagreb, 2008., str. 139. O Jurju Slovincu i njegovim glagoljskim bilješkama svakako konzultirati za navedenu tematiku vrlo vrijedan rad: Antonija ZARADIJA KIŠ, »Louis Leger (1843. – 1923.) i Juraj iz Toursa (1355./60. – 1416.)«, *Slovo*, god. 37, br. 56-57, Zagreb, 2008., str. 629–644, napose str. 631–639. Usp. i pregledni rad o Jurju Slovincu Zrinke NOVAK, »Juraj Slovinac – teolog i profesor pariške Sorbone«, *Croatia christiana periodica*, god. 34, br. 65, Zagreb, 2010., str. 19–28, te uvodne studije u knjizi Juraj SLOVINAC, *Dvorac djevičanstva (1411.)*, (prir. F. ŠANJEK – S. TENŠEK – T. Z. TENŠEK), Zagreb, 2006.

³⁷ Usp. F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ, »Juraj iz Slavonije«, str. 6.

³⁸ Usp. *Isto*, str. 7; S. TENŠEK, »Hrvat – profesor na Sorboni i francuski književnik«, str. 139. Svoju privrženost sv. Jeronimu Juraj Slovinac izrekao je i željom »da se misa obljetnica za pokoj njegove duše služi svake godine dan nakon blagdana sv. Jeronima«, kako se čita u Matici umrlih prvostolne crkve svetoga Gracijana u Toursu, usp. i navedeno prema: *Isto*. Louis Leger držao je da je sv. Jeronim za Jurja bio njegov zemljak i nacionalni simbol, vjeran tradiciji svog naroda; tako A. ZARADIJA KIŠ, »Louis Leger (1843. – 1923.) i Juraj iz Toursa (1355./60. – 1416.)«, str. 638, prema Louis LEGER, »Georges d'Esclavonie, chanoine pénitencier de la cathédrale de Tours«, *Revue des Bibliothèques*, br. 19, Pariz, 1909., str. 150.

³⁹ Glagoljski kodeks HAZU IV a 67, l. 26-31v; riječ je o priručnoj knjizi za propovjednike. Usp. Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio: *Uvod, Biblija, apokrifi i legende, liturgijski tekstovi, egzorcizmi i zapisi, molitvenici, teologija, crkveni govori (homiletika), pjesme*, str. 126. Nav. prema: Rudolf STROHAL, *Stare hrvatske apokrifne knjige i legende*, Bjelovar, 1917., str. 78 (naša istaka). Na taj »oduševljeni« tekst glagoljašev ukazuje E. HERCIGONJA, »Glagoljaštvo u razvijenom srednjovjekovlju«, str. 177. Tekst je doslovno prenesen iz djela *Cvit svetih* Franje GLAVINIĆA, Venecija, 1628. Usp. *Isto*.

⁴⁰ Usp. i navod prema: Ivan CRNČIĆ, »Rimsko-slovenska služba sv. Kurilu i Metodu«, *Starine JAZU*, sv. 14, Zagreb, 1882., str. 220, bilj. 1 (glagoljicom). Črnčić drži da brevijar izriče Jeronima učiteljem i autorom glagoljskih knjiga.

Josip Bratulić ustvrdio je da je do nastanka jeronimske tradicije dovela izuzetna privrženost glagoljaškoga svećenstva kultu sv. Jeronima.⁴¹ Na toj liniji Katičić ističe da je to uvjerenje izraz doista velikoga poštovanja koje su prema tomu svetcu gajili Hrvati.⁴²

Navedenom je mišljenju svakako pogodovala i činjenica da su Jeronimova elokvencija i izvrsno poznavanje klasičnih i drugih drevnih jezika bile nadaleko poznate.⁴³

Raspravljajući o začetcima jeronimske teorije o autorstvu glagoljice, literatura ukazuje da su na njezinu pojavu mogla imati upliva i dva spisa – *Kozmografija* Etika Istra te *De inventione linguarum* Hrabana Mavra, koja preuzima tvrdnje o sv. Jeronimu i posebnome pismu iznesene u prethodnome spisu.⁴⁴ Znameniti teolog Hraban Mavro (*Hrabanus Maurus*, 776. – 856.) još je prije misije Ćirila i Metoda u svojemu djelu *De inventione linguarum* naveo kako je sv. Jeronim sve do njegova (Hrabanova) vremena prenio pismo koje je iznašao filozof i kozmograf Etik (*Aeticus*), koji je bio Skit, te donosi i grafički prikaz toga pisma. Pismo pritom Hraban Mavro nije imenovao.⁴⁵

Ta tradicija o Etikovu pismu ima izvor, i to cjelovitiji, u spisu *Kozmografija*,⁴⁶ opisu svijeta u šest knjiga Etika Istra (*Aethicus Ister*). Spis nije moguće pouzdano datirati. Potječe iz ranoga srednjeg vijeka, a tijekom srednjovjekovlja mnogo se čitao. Sâm spis izriče da mu je autor Etik te da je napisan na grčkome, a sažetak spisa na latinskome jeziku – koji se za razliku od grčkoga spisa očuvao, i to u mnogim rukopisima, stavlja pod autorstvo sv. Jeronima. Etikov alfabet o kojemu će govoriti Hraban Mavro (zasvjedočivši postojanje *Kozmografije* s navedenim pismom za svoje doba) navodi se među ostalim pismima o kojima *Kozmografija* razmatra ili ih pak izmišlja.⁴⁷ Pod pseudonimom Etika Istra identificiran je, čini se pouzdano, Irac Virgil, redovnik, od 745. godine salzburški nadbiskup,

⁴¹ Usp. Josip BRATULIĆ, »Circonstances historiques et culturelles de la parution du premier livre croate imprimé en caractères glagolitiques«, *Les Croates et la civilisation du livre. Actes du 1er Symposium international d'études sur la culture croate tenu à l'occasion du 500e anniversaire de la parution du premier livre croate imprimé en caractères glagolitiques* (Paris, 3 décembre 1983) (ur. Henrik HEGER – Janine MATILLON), Pariz, 1986., str. 24.

⁴² Usp. R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409.

⁴³ Na to ukazuje J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 38.

⁴⁴ Tako primjerice R. KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, str. 194; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34; V. ŠTEFANIĆ, »Nazivi glagoljskog pisma«, str. 24; J. BRATULIĆ, »Teorije o podrijetlu glagoljice«, str. 31; M. JAPUNDŽIĆ, »Gdje, kada i kako je nastala glagoljica i ćirilica?«, str. 536. Neki od navedenih radova uporište, odnosno potporu glagoljaškom uvjerenju o Jeronimovu autorstvu glagoljice vide u spisu *Kozmografija* te dodaju kako je njegove tvrdnje vezane uz sv. Jeronima i posebno pismo prenio Hraban Mavro (Bratulićev rad, Štefanićev rad »Tisuću i sto godina od moravske misije«), dok drugi naglasak stavljaju na djelo Hrabana Mavra (Katičićev rad, Štefanić u radovima »Determinante hrvatskog glagolizma« te »Nazivi glagoljskoga pisma«).

⁴⁵ Usp. R. KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, str. 194. Hraban Mavro tako piše: »Litteras etiam Aethici philosophi consographi natione Scythica, nobili prosapis, invenimus, quae venerabilis Hieronymus presbyter ad nos usque cum suis dictis explanando perduxit«, te dodaje sliku slova – *B. Rabani Mauri archiep. mogunt. operum pars III.*, B. Rabani *De inventione Linguarum*, PL, 112, 1579–84. Usp. R. KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, str. 194.

⁴⁶ Usp. primjerice izdanje toga djela *Die Kosmographie des Aethicus*, ed. O. Prinz, Monumenta Germaniae Historica, München, 1993.

⁴⁷ Usp. R. KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, str. 194–195 i V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 35, prema rezultatima radova Heinz LÖWE, *Ein literarischer Widerspruch des Bonifatius. Virgil von Salzburg und die Kosmographie des Aethicus Ister*, Mainz, 1952. i Wilhelm LETTENBAUER, »Zur Entstehung des glagolitischen Alphabets«, *Slovo*, god. 2, br. 3, Zagreb, 1953., str. 35–50. U radu »Teorije o postanku glagoljice« J. BRATULIĆ navodi da u *Kozmografiji* koju je sastavio

ustrojitelj bavarske Crkve, koji je spis, uperen protiv Bonifacija, učitelja Germanije, stavio pod Jeronimovo autorstvo u svrhu podizanja njegova autoriteta i obrane od protivnika.⁴⁸ Etikovo pismo, kakvo je preneseno u prikazu Hrabana Mavra, ne može se dovesti ni u kakvu vezu s glagoljicom. Ipak, važno je zamijetiti kako se tradicija prema kojoj je Jeronim predao jedno novo pismo, a ne zna se koje, budućim generacijama mogla pojaviti još prije vremena Svete braće⁴⁹ te su navedena djela mogla barem ići u prilog tvrdnjama glagoljaša.⁵⁰ Glagoljaši su za to hipotetsko Jeronimovo tradiranje nekoga pisma pomoću djela Hrabana Mavra mogli doznati i podosta prije 1248. godine, te u prihvaćanju te činjenice naći izlaz iz situacije u kojoj su se našli pod sumnjom za krivovjerje, napose usmjerenom na Metoda.⁵¹

U kontekstu rečenoga doista se može razumjeti da se svetomu Jeronimu, rođenu u rimskoj Dalmaciji, počelo pripisivati i autorstvo pisma koje se, istina, tek stoljećima kasnije, rabilo u njegovu zavičajju – Dalmaciji i Iliriku.⁵²

Drugi razlog/izvor – pia fraus⁵³ glagoljaša u zaštitu glagoljaštva

Na početku ovoga poddjela, u kojemu ćemo razmotriti razloge zbog kojih su se glagoljaši mogli odreći autentičnih autora svoje tradicije i pripisati je sv. Jeronimu, istaknut ćemo vrlo pronicljiv uvid u odnos senjskog privilegija i u njemu izrečenoga uvjerenja o Jeronimu kao o začetniku glagoljaštva, onaj Radoslava Katičića, koji drži da, ima li se u vidu kontekst – a to je sklapanje mira nakon višestoljetnih sporova između Rimske crkve i glagoljaša kojima ona »priznaje glagoljašku bogoslužbenu tradiciju« – nije slučajno što se baš u tom reskriptu nalazi najstarija potvrda glagoljaške tradicije o svetomu Jeronimu kao autoru glagoljice, a nije nebitno ni to što je upravo sv. Jeronim naveden kao autor glagoljskoga pisma te pisac tim pismom pisane liturgijske književnosti, ni to što tu činjenicu papino pismo, iako pomalo suzdržano, prihvaća, tj. barem ne osporava.⁵⁴

O razlozima zbog kojih su glagoljaši napustili ime stvarnoga autora glagoljice i pripisali je prevoditelju *Vulgate*, štovanom crkvenom naučitelju i svetcu, danas je doista moguće tek pretpostavljati,⁵⁵ no čini se da indicije za odgovor dobivamo potražimo li ga u pitanju *kada* dolazi do toga pomaka tradicije.

Aeticus i pripisao sv. Jeronimu stoji da je Jeronim za svoj narod preveo *Sveto pismo* na jednom posebnom pismu. Usp. str. 31.

⁴⁸ Usp. prethodnu bilješku.

⁴⁹ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Nazivi glagoljskog pisma«, str. 24; R. KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, str. 194–195.

⁵⁰ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 35. Marin TADIN, »La glagolite («glagoljica») en Istrie, Croatie et Dalmatie depuis ses débuts jusqu'à son approbation, limitée et bien définie, par le Saint-Siège (1248 et 1252)«, [grčki zbornik] Κυριλλω και Μεθοδιο τομος εορτιος επι τη χιλιοστη και εκατοστη ετηριδι, I, Solun, 1966., str. 295.

⁵¹ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Nazivi glagoljskog pisma«, str. 24.

⁵² Usp. J. BRATULIĆ, »Teorije o postanku glagoljice«, str. 31.

⁵³ Odnosno »pobožna laž«, tako J. BRATULIĆ, »Glagoljaštvo i glagolizam«, str. 156.

⁵⁴ Usp. R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409–410.

⁵⁵ Usp. Vatroslav JAGIĆ, *Entstehungsgeschichte der kirchenschlavischen Sprache*, Weidman, Berlin, ²1913., str. 130, dostupno na: <https://ia802708.us.archive.org/35/items/entstehungsgesch00jagiuoft/entstehungsgesch00jagiuoft.pdf> (pristupljeno 15. 1. 2016.); J. BRATULIĆ, »Il poeta Marko Marulić«, str. 229.

Ustvrdivši kako je uvjerenje o Jeronimovu autorstvu glagoljice moralo nastati tijekom 12. stoljeća,⁵⁶ ili pak koncem 11. stoljeća., a svakako tek nakon Splitske sinode 1060. godine na kojoj je pozivanje glagoljaša na sv. Jeronima još nepoznato⁵⁷ – a dobro informirani, pristrani⁵⁸ latinaš Toma Arhiđakon o tome ne bi propustio izvijestiti – odgovor na pitanje koje smo postavili našao se, kako je to formulirao primjerice Josip Hamm, u reakciji glagoljaša na sve žešće napade latinskoga svećenstva, čija je »oštrica [...] bila uperena protiv solunske braće«⁵⁹. Rečeno se u prvom redu odnosi na sumnjičenje za herezu, vezano uz Metoda. Što se navedenih napada latinaša tiče, može se držati da je Hamm napose smjerao na ovdje već razmotrena pisma Ivana X. (10. st.) u kojima se on obara na Metodov nauk (*Methodii doctrina*), protiv Metoda posljedično svoje zaključke donosi Splitski sabor iz 925. godine, a potom i onaj održan 1060. godine, a Toma Arhiđakon, suvremenik senjskoga biskupa Filipa, u 13. stoljeću još uvijek ponavlja osudu toga drugog sabora i veže je uz »goticas literas⁶⁰ a quodam Methodio heretico fuisse repertas«⁶¹. Valja primijetiti da ti napadi jasno svjedoče o onodobnom općem mnijenju o autorstvu glagoljice – ono se veže uz *Metoda*, za čijega je života, odnosno neposredno nakon čije je smrti baština Svete braće došla do Hrvata,⁶² a koji je nakon Ćirilova preminuća u Rimu 869. godine preuzeo na sebe budućnost njihove moravske misije.⁶³ Metod je, kako je to sumirao J. Bratulić, nakon Ćirilove smrti »ponio teret dana, sačuvao misiju, dao joj pravni i crkvenopravni dignitet, uspostavio odnose svoje arhiepiskopije i slavenskih kneževina, vodio vrlo složenu diplomatsku djelatnost i s obzirom na Franke (Nijemce) i s obzirom na Bizant (car Mihajlo, Fotije, monasi)«⁶⁴. Još Rački ukazuje na činjenicu da je Metod »zastrô slavu svoga brata« i počelo ga se držati autorom glagoljice, što nije neobično budući da je nadživio Ćirila, obnašao visoke položaje u Crkvi te bio metom protivnikâ.⁶⁵

Pripisivanje autorstva glagoljice sv. Jeronimu moglo se, dakle, sasvim vjerojatno pojaviti kao obrana od napadâ latinskoga klera koji je iznašasće toga pisma pripisivalo »krivovjer-

⁵⁶ Tako i Eduard HERCIGONJA, usp. »Glagoljaštvo«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* (glavni redaktor Miroslav KRLEŽA), sv. 4, Zagreb, 1986., str. 379, a »vjerojatnim« to drži Josip BRATULIĆ, »Glagoljica u duhovnosti i kulturi hrvatskoga naroda«, u: J. BRATULIĆ, *Leksikon hrvatske glagoljice*, str. 5.

⁵⁷ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Nazivi glagoljskog pisma«, str. 23.

⁵⁸ Tako *Hrvatska književnost srednjega vijeka* (prir. Vjekoslav ŠTEFANIĆ i suradnici), Zagreb, 1969., str. 9.

⁵⁹ J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, 39. To mišljenje dijelili su i dijele mnogi ugledni stručnjaci zastupnici Ćirilometodske teorije o postanku glagoljice, prije i nakon Hamma – primjerice Vajs, Štefanić, Bratulić, Damjanović i drugi. Usp. bilj. 71.

⁶⁰ J. VAJS, *Rukovět hlaholské paleografie*, Prag, 1932., str. 144, dostupno na: https://yadi.sk/d/Zi9Fd_OC-0mw97 (pristupljeno 15. 1. 2016.), str. 23 naziv »gotsko« tumači kao arijansko, heretičko. O nazivu »gotsko pismo« usp. R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 351–352.

⁶¹ Toma ARHIĐAKON, *Historia salonitana. Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika* (predgovor, lat. tekst, kritički aparat i prijevod na hrv. jezik Olga PERIĆ; povijesni komentar Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL), Split, 2003., XVI, 6, str. 70. Na to ukazuje V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34. Usp. i P. RUNJE, »Sveti Jerolim i glagoljica u Hrvata u srednjem vijeku«, 102–103.

⁶² Usp. *Isto*, 102. Runje drži kako je uvjerenje da su Ćiril i Metod autori glagoljice te prevoditelji *Svetoga pisma* na slavenski bilo oduvijek prisutno, no ne i dovoljno jasno formulirano. Usp. *Isto*.

⁶³ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 6.

⁶⁴ Josip BRATULIĆ, »Konstantin-Ciril i Metod i njihova baština kod Južnih Slavena«, J. BRATULIĆ, *Sjaj baštine*, str. 5.

⁶⁵ Usp. Franjo RAČKI, *Pismo slovjensko*, Zagreb, 1861., str. 88.

cu« Metodu, koji je, prema riječima Tome Arhidakona, »mnogo laži napisao protiv normi katoličke vjere na istom slavenskom jeziku«^{66, 67}

Zamašnu težinu i utjecaj u tome procesu vjerojatno je imao i konačni *raskol između Zapadne i Istočne crkve* do kojega je došlo godine 1054.⁶⁸ te činjenica da Rimska crkva nije htjela prihvatiti običaje porabe drugih jezika u liturgiji uz latinski i grčki – običaje koje je dopuštala Istočna crkva – pribijavajući se istom da Hrvati, koji su joj u neposrednom susjedstvu, ne padnu pod njezin utjecaj, pri čemu se svaki Grk držao sumnjivim.⁶⁹

Imajući u vidu rečeno, Štefanić ukazuje na činjenicu da hrvatski glagoljaši u danim okolnostima nisu bili u prilici založiti se za autora svoje pismenosti i opravdati Grka Metoda optuživana kao krivovjernika još za života.⁷⁰ Kako bi obranili svoje posebno pismo, glagoljicu i bogoslužje na crkvenoslavenskome jeziku, a na posljetku i samo glagoljaštvo od sumnjičenja za krivovjerje⁷¹ i nevjernost zapadnoj tradiciji te kako bi se zaštitili od daljnjih represija i zabranâ, hrvatski glagoljaši mogli su pronaći rješenje u pripisivanju baštine Svete braće svetomu Jeronimu, znamenitom crkvenom ocu i naučitelju neupitne svetosti i neosporiva ugleda. Pravi autor glagoljice, Konstantin Ćiril, a i Metod, počeli su padati u zaborav.⁷²

Zašto baš sveti Jeronim?

Glagoljsko pismo, liturgiju na crkvenoslavenskome jeziku kao i sveukupnu odgovarajuću književnu tradiciju pokazalo se razboritijim pripisati autoritetu koji nije mogao biti doveden u pitanje i koji je mogao učinkovito otkloniti svaku moguću sumnju ili optužbu za herezu koje su se dotad, kao što smo vidjeli, vezale uz Metoda.⁷³

Runje u tome kontekstu ističe činjenicu Jeronimova svetačkoga ugleda i autoriteta.⁷⁴ Nastojanje oko pravovjerja – o čemu svjedoče njegove brojne, dugotrajne i žučljive polemike

⁶⁶ Toma ARHIDAKON, *Historia salonitana*, XVI, 6, str. 71.

⁶⁷ Usp. Đ. ŠURMIN, *Povijest književnosti hrvatske i srpske*, str. 28.

⁶⁸ U radu »Il poeta Marko Marulić«, str. 229; J. BRATULIĆ hipotetizirat će o toj shizmi kao o prvotnom razlogu napuštanja imena zbiljskoga tvorca glagoljice i okretanja sv. Jeronimu. Na crkveni raskol kao važan čimbenik ukazuje i V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34.

⁶⁹ V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34; P. RUNJE, »Sv. Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 103. Vidjeli smo u I. dijelu ovoga rada da se na nelatinski liturgijski jezik u krilu Rimske crkve kasnije prestaje gledati s podozriivošću i strepnjom već se njegovo postojanje počinje držati sretnom okolnošću u krilu Rimske crkve.

⁷⁰ Usp. *Isto*, str. 34 i 18.

⁷¹ O razlozima toga sumnjičenja opširnije u prvomu dijelu ovoga rada objavljenom u: *Croatia christiana periodica*, br. 77.

⁷² Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 34; V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 20; *Hrvatska književnost srednjega vijeka* (ur. V. ŠTEFANIĆ i suradnici), str. 7; J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 39–40; Aleksandar STIPČEVIĆ, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Knjiga 1, str. 220; R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409.; S. DAMJANOVIĆ, »Umjesto predgovora. O filologiji i rodoljublju«, str. 11; P. RUNJE, »Sveti Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 104; Marija PANTELIĆ, »Kulturnopovijesni sastav glagoljskih sanktorala i kalendara od 13–15. st.«, *Senjski glagoljaški krug 1248.–1508. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Zagrebu 21. i 22. studenog 1994. godine u povodu 500. obljetnice senjskoga glagoljskoga misala iz 1494.* (gl. ur. Milan MOGUŠ), Zagreb, 1998., str. 141.

⁷³ Usp. R. KATIČIĆ, *Litterarum studia*, str. 409.

⁷⁴ Usp. P. RUNJE, »Sveti Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 102.

– uz rad na *Svetomu pismu*, uvelike je obilježilo život i djelovanje sv. Jeronima. Već ga u 6. stoljeću cijenjeni *Decretum de recipiendis et non recipiendis libris* pod imenom pape Gelazija I. ubraja među autore koji se nikada nisu udaljili od rimske vjere.⁷⁵ Runje skreće pozornost i na činjenicu da je tijekom kasnoga srednjeg vijeka sv. Jeronim također iznimno cijenjen kako uslijed buđenja i procvata znanosti – tijekom humanizma – koji je od 13. stoljeća zanesen klasičnim latinskim, grčkim, i *Svetim pismom*, tako i stoga što se tada budi i vrednuje evanđeoski život, nadasve u svjetlu pokore, te ističe da je na oba navedena područja upravo taj svetac – dodajemo: osoba iznimne erudicije, prevoditelj *Vulgate*, asket monah – izuzetan i nedostižan uzor učenosti i pokorničkog ideala. Kao takav je za Zapadnu crkvu zasigurno bio začetnik glagoljske tradicije kojega je lakše mogla prihvatiti.⁷⁶ Petar Runje piše kako se od 13. do 14. stoljeća na Metoda, proglašavana heretikom, kao autora glagoljice zaboravlja, a uz sv. Jeronima kao njena autor ističe se i sv. Ćiril,⁷⁷ čiji je ugled bio izuzetan i nikada nije bio pod sumnjom krivovjerja. Doista se čini prihvatljivim mišljenje kako su glagoljaši u određenom trenutku počeli prešućivati »podrijetlo jezične baštine od Solunske braće, da bi se deklarativno priklonili svetom Jeronimu, jer je nekad jeronimska karta u sporenju bila neusporedivo jača od karte dvojice Grka, pogotovo jednog Metodija«⁷⁸.

Na temelju rečenoga prihvaćanje sv. Jeronima za zaštitnika glagoljaštva doista se može shvatiti kao izraz težnje za legitimnošću,⁷⁹ rehabilitacijom i podizanjem ugleda glagoljskoga bogoslužja i pisma u okviru Zapadne crkve,⁸⁰ pripadnost kojoj glagoljaši nisu nikada doveli u pitanje.⁸¹

U okviru izlaganja o zabranjenim knjigama u Hrvatskoj A. Stipčević će istaknuti kako su hrvatski glagoljaši pripisivanjem svoje baštine sv. Jeronimu Rimu uskratili argumente dostatne da bi glagoljske knjige mogle biti formalno zabranjene.⁸²

⁷⁵ Usp. Pierre NAUTIN, »Hieronymus«, u: *Theologische Realenzyklopädie*, sv. 15, Berlin – New York, 1986. str. 313. Sveti je Jeronim, poput drugih kršćanskih pisaca svetoga života, tijekom kasnoga srednjeg vijeka ušao u liturgijski kalendar i bio štovan kao svetac. Na temelju svjedočanstva znamenita *Decretum de recipiendis et non recipiendis libris* iz 6. stoljeća, koji je pod imenom pape Gelazija I. imenovao pisce koji nikada nisu otpali od rimske vjere, pridružio se popisu crkvenih naučitelja koji se počeo formirati nedugo potom, da bi postao i jedan od četvero crkvenih naučitelja kojima je taj naslov službeno priznao papa Bonifacije VIII. godine 1295. Usp. Maria Letizia CASANOVA, »Girolamo«, *Bibliotheca sanctorum*, sv. 6, Rim, 1965., stup. 313.

⁷⁶ Usp. P. RUNJE, »Sveti Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 102. Kao potvrdu takvog *opinio communis* u srednjem vijeku Runje navodi djelo B. PLATINE, *Le vite de Pontifici*, Venetia, 1663., str. 94 i 102.

⁷⁷ Usp. opširnije P. RUNJE, »Sveti Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 103–106.

⁷⁸ Anton BENVIN, »Zamisao liturgijskog jezika u Šimuna Kožičića«, *Slovo*, god. 24, br. 34, Zagreb, 1984., str. 206.

⁷⁹ Usp. E. HERCIGONJA, »Glagoljaštvo«, str. 379.

⁸⁰ J. HAMM, *Staroslavenska gramatika*, str. 39.

⁸¹ »Dosljedno neprihvatanje latinske jezične i grafijske prevlasti nad tradicijom posvećenim slavenskim književnim jezikom i pismom, karakteristično za hrvatski glagolizam, ipak nije nikad dovelo u pitanje ne samo vjernost Svetoj Stolici i Rimu nego ni otvorenost glagoljaštva zapadnim kulturnim, književnim i likovnoumjetničkim poticajima i utjecajima«, E. HERCIGONJA, *Tisućljeće hrvatskoga glagoljaštva*, str. 23. Usp. A. STIPČEVIĆ, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, knjiga 1, str. 224.

⁸² Usp. *Isto*, str. 245 i 220. Pritom je Stipčević istaknuo bitnu ulogu koju je, s jedne strane, imala činjenica da je Hrvatska – kao što smo već pokazali – u to doba imala takav geopolitički položaj koji je neizostavno iziskivao oprez i razbor u eventualnom izricanju takvih mjera, a, s druge strane, činjenica da krivovjernost

Još jedan mogući razlog, ili možda dodatni poticaj, prihvaćanju sv. Jeronima kao autora glagoljice neki autori nalaze i u tome što su se glagoljica i ćirilica rabile na istom području.⁸³ Na Istoku se ćirilicu pripisivalo Ćirilu, a na Zapadu u to doba nije bilo razborito isticati vezu glagoljice i glagoljanja s Metodom.⁸⁴

Glagoljaško će svojatanje svetoga Jeronima simpatično prokomentirati Ivo Frangeš, iznijevši mišljenje kako tvrdnje o Jeronimu »Hrvatinu« predstavljaju »vapaj nevoljnoga hrvatskog glagoljaša nad prazninom rimskoga kalendara: toliko se tučemo za tu Crkvu, a ni jednom se jedinome nemaš obratiti za pomoć među svecima njezinim. Ako je pak prezaslužni Jere naš, – onda je sve nadoknađeno; i obilato!«⁸⁵

Svetojeronimska tradicija – iznašašće Rima?

Uz navedena, valja nam iznijeti i nešto novija, doista zanimljiva i ponešto drukčija mišljenja u pogledu začetništva jeronimske tradicije. To su ona Mile Bogovića i Eduarda Hercigonje. Bogović je, pišući o senjskom privilegiju iz 1248., ukazao i na sljedeću mogućnost: »Kao da se taj ulazak biskupa u glagoljaški krug treba opravdati nekim crkvenim Ocem, pa se navodi sv. Jeronim kao začetnik tog običaja. Obično se ta tvrdnja pripisuje glagoljašima kao pobožna laž kako bi se ugledom sv. Jeronima zaštitili od rimskih sumnjičenja. Ali u okviru nove crkvene strategije jednako se to može tumačiti kao poruka glagoljskom kleru da je po staroslavenskoj službi uključen u zapadno kršćanstvo odnosno Katoličku crkvu.«⁸⁶

Razlažući značenje senjskoga privilegija, E. Hercigonja iznio je mišljenje kako je štovanje sv. Jeronima kao zaštitnika glagoljaštva vrlo vjerojatno začeo Rim »u povijesnom trenutku kada izvodi slavenski obredni jezik i glagoljsko pismo iz statusa svojevrzne polulegalnosti [...] u namjeri da visokim autoritetom prevoditelja *Vulgate* potisne i prekine onu prvotnu – ćirilometodsku – tradicijsku liniju, te tako hrvatske glagoljaše još čvršće veže uz Zapad«⁸⁷. Prema Hercigonji ta će »legendarna fikcija« čini se imati nezanemarivu ulogu – on u njoj

---

glagoljaških knjiga nije bila dokazana, već su bile sumnjive zato što ih Rim nije mogao razumjeti. Uz sve rečeno, napominje Stipčević, jeronimsku teoriju nije se moglo samo tako odbaciti.

⁸³ Usp. J. BRATULIĆ, »Il poeta Marko Marulić«, str. 229.

⁸⁴ Usp. J. HAMM, *Staroslavenska čitanka*, str. 40.

⁸⁵ Usp. Ivo FRANGEŠ, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 21.

⁸⁶ Mile BOGOVIĆ, »Ozakonitelj hrvatske glagoljske kulture. 750. obljetnica pisma pape Inocencija IV. senjskom biskupu Filipu«, *Hrvatsko slovo*, god. 4, br. 159, Zagreb, 1998., str. 12. Iz toga navoda nije nam posve jasno drži li Bogović da bi Rim mogao biti autor jeronimske tradicije, ili bi se pod navedenom porukom glagoljašima držalo »prihvatanje«, »ne-odbacivanje« uz Jeronima vezana uvjerenja. Ako Rim i nije autor jeronimske tradicije, možda bi se upravo u toj perspektivi moglo razumjeti zašto je papa Inocent IV. u svom otpisu biskupu Filipu zadržao, odnosno zašto nije odbacio uvjerenje o Jeronimovu autorstvu glagoljice izneseno u biskupovoj molbi, iako ga po svemu sudeći nije doista prihvaćao.

⁸⁷ Usp. i navod E. HERCIGONJA, »Glagoljaštvo u razvijenom srednjovjekovlju«, str. 177. U svojoj *Srednjovjekovnoj književnosti* iz 1975. Hercigonja još nije iznio to mišljenje, već samo istaknuo činjenicu da je tradicijom o sv. Jeronimu kao tvorcu glagoljske knjige hrvatsko glagoljaštvo nastojalo zaštititi svoj integritet i privilegije od latinske hijerarhije, usp. str. 54. Još V. ŠTEFANIĆ u radu »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 35, usputnom napomenom u zagradi navodi mogućnost da su autorstvo glagoljice sv. Jeronimu počeli pripisivati Hrvati ili »netko drugi!«.

vidi »temeljni stav Katoličke crkve i jednu od važnih odrednica njezina odnosa prema fenomenu glagolizma« tijekom kasnoga srednjeg vijeka.⁸⁸

Uza sva iznesena mišljenja, hipotetizirajući o začetcima uvjerenja o Jeronimovu autorstvu glagoljice ne valja, vidjeli smo, odbaciti mogućnost da se jedna takva tradicija mogla pojaviti i davno prije senjskog i omišaljskog privilegija, i prije Ćirila i Metoda, zahvaljujući djelu znamenitoga Hrabana Mavra. Imamo li to u vidu, moramo, čini nam se, s Radoslavom Katičićem dopustiti da pojava uvjerenja na hrvatskome kulturnom arealu da je sv. Jeronim autor glagoljice doista ni u kojem času nije morala biti »svjesna mistifikacija i obmana«⁸⁹.

Zaključimo ovaj dio mišlju Stjepana Damjanovića i Aleksandra Stipčevića s kojima smo se, ne htijući zvučati preuzetno, skloni složiti. Damjanović drži da su u ideji Jeronimova autorstva glagoljice, bez obzira na činjenicu jesu li na njezinu iskonu glagoljaši ili Rim (dodat ćemo, ili se pojavilo kako drukčije) i jedni i drugi »vidjeli uporabljivu formulu kojom su se mogli osloboditi kakvih nelagodnosti u međusobnom komuniciranju«⁹⁰. Stipčević pak drži da Rim prihvaća Jeronimovo autorstvo kao svojevrсно, vrlo bitno, »pokriće« za tolerantan odnos prema glagoljici, crkvenoslavenskome bogoslužju i pripadajućim knjigama, odnos koji je bio nužan uslijed političkih prilika na istočnoj obali Jadrana, gdje je Bizant bio još uvijek utjecajan te bi izricanje zabrana moglo imati nepoželjne posljedice iz političkih i iz vjerskih razloga.⁹¹

Ipak, valja napomenuti da jeronimska tradicija nije dokinula onu ćirilometodsku, već je moguće govoriti o paralelom održanju, katkada i zbrci, tih dviju tradicijâ o autorstvu glagoljice tijekom kasnoga srednjeg vijeka: uz onu jeronimsku, koja je tada već prevladavala, u glagoljskim, pa i u nekim latiničkim liturgijskim knjigama od 14. do 16. stoljeća paralelno se iščitava i ona ćirilometodska.⁹² Unatoč sumnjičenju za herezu, kult Svete braće u hrvatskih glagoljaša nije utrnuo, dapače, održao se, razvio i ostao prisutan. U liturgijskim se knjigama često sva tri svetca, Ćiril, Metod i Jeronim, pojavljuju zajedno.⁹³ Iako neki glagoljski kodeksi od 14. do 16. stoljeća ne spominju Svetu braću, drugi ih pak navode u

⁸⁸ Usp. njegov rad »Hrvatska glagoljica u zapadnoeuropskoj [francuskoj i talijanskoj] znanstvenoj literaturi i enciklopedistici od XVI. do XVIII. stoljeća«, Eduard HERCIGONJA, *Na temeljima hrvatske književne kulture. Filološkomedievističke rasprave*, Zagreb, 2004., str. 42. Kao primjer navodi pismo Nikole Modruškoga, o kojemu pismu usp. radove Josip BRATULIĆ, »Polemika Nikole Modruškoga o glagoljici«, *Istra*, god. 1, br. 1–2, Pula, 1988., str. 104–110 i Nikola ŽIC, »Glagoljsko pismo Nikole Modruškoga«, *Slovo*, god. 1, br. 1, Zagreb, 1952., str. 33–35.

⁸⁹ Usp. i navod R. KATIČIĆ, »Uz pitanje o postanku i starosti glagoljice«, str. 194–195 (naša istaka).

⁹⁰ Usp. S. DAMJANOVIĆ, »Otpis pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu godine 1248.«, str. 87, bilj. 4.

⁹¹ Usp. A. STIPČEVIĆ, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, Knjiga 1, str. 246: Stipčević misli kako su Hrvati bili svjesni koliko se Rim pribojava učinaka eventualne zabrane glagoljice te su tu situaciju i iskoristili, štoviše odobrenja drži iznuđenima i pridaje im lokalno značenje, te ističe da nisu utjecala na i dalje neprijateljski stav prema glagoljašima i njihovu pismu koji su imali biskupi latinaši u primorskim gradovima.

⁹² Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 20; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 36; P. RUNJE, »Sv. Jerolim i glagoljica u Hrvata u srednjem vijeku«, str. 102; A. STIPČEVIĆ, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, Knjiga 1, str. 220. O početcima i razvoju kulta Ćirila i Metoda u Hrvata do 16. stoljeća usp. rad Biserke GRABAR, »Kult Ćirila i Metoda u Hrvata«, *Slovo*, god. 26, br. 36, Zagreb, 1986., str. 141–145; o kultu Ćirila i Metoda te zbrci ćirilometodske i jeronimske tradicije usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 36–40; Ljudevit GREGOV, *Kalendar prvog tiskanog misala. Izvadak iz doktorske disertacije »Prvi tiskani glagoljski misal«*, Zagreb, 1952., str. 56 i 43.

⁹³ Usp. J. BRATULIĆ, »Konstantin-Ćiril i Metod i njihova baština kod Južnih Slavena«, str. 11s.

kalendaru, dok preostali – brevijari – u *proprium sanctorum* donose čitavu službu Svetoj braći s čitanjima koja obasežu cijele odlomke iz *Žitja Konstantinova*.⁹⁴ Valja istaknuti da *Baromićev brevijar* (1493.) i *Brozićev brevijar* (1561.) bilježe Ćirila i Metoda 14. veljače, kao »du(рль) sv(oemь) eziku«, što bi značilo da je u pitanju blagdan svojemu vlastitom narodu, Hrvatima ili vjerojatnije glagoljašima.⁹⁵ Ćiril i Metod su, pokazala je Biserka Grabar, osim kao vjerovjesnici štovani i zbog svojih zasluga za hrvatsku knjigu – *Brevijar popa Mavra* (1460.) izriče da oni »vse kn(i)gi hr'vat'ske tlmač'se«. ⁹⁶ Štovanje Ćirila i Metoda u hrvatskoglagoljskim liturgijskim knjigama posljednji put bilježi se 1561. godine u *Brozićeveu brevijaru*. Izdanja Propagande, dakle *Levakovićev* (1631., 1548.), *Paštrićev* (1688.), *Karamanov* (1741.) i *Sović-Gocinićev* (1791.) *brevijar* više ih ne spominju, budući da su njihovi priređivači prihvatili jeronimsku tradiciju, pa tako ni liturgijski direktoriji i žunte franjevac trećoredaca, »najustrajnijih« glagoljaša, koji su kult Svete braće zabacili pod utjecajem spomenutih Propagandinih izdanja.⁹⁷

Istaknimo još i činjenicu da Toma Arhiđakon, izvješćujući o saboru u Splitu godine 1060. govori kako je glagoljicu (»gotsko pismo«) izumio neki »heretik Metodije, koji je mnogo laži napisao protiv normi katoličke vjere na istom slavenskom jeziku«⁹⁸ po svojoj prilici u isto doba kada senjski biskup Filip prima od pape Inocenta IV. odgovor na svoju zamolbu.⁹⁹ Supostojanje, odnosno miješanje tradicija¹⁰⁰ o postanku glagoljice nastavlja se pa i zajedno s kultom sv. Jeronima prenosi se 1346. godine u Češku kada češki kralj Karlo IV. poziva hrvatske benediktince glagoljaše i gradi im samostan Emaus u Pragu da bi tamo prenijeli tradiciju crkvenoslavenskoga liturgijskoga jezika i glagoljskoga pisma. Samostanska crkva bila je posvećena Bogorodici, Ćirilu i Metodu i sv. Jeronimu te zaštitnicima češkoga kraljevstva, Vojtjehu i Prokopu.¹⁰¹ Službu Božju, prema kraljevoj fundacijskoj ispravi, imali su vršiti samo na slavenskome jeziku, »u spomen i na čast blaženom Jeronimu iz Stridona, preslavnom učitelju, prevodiocu i tumaču Svetoga pisma iz hebrejskoga u latinski i slavenski jezik«. ¹⁰² Taj samostan nazivao se stoga i »slavenskim«, odnosno »jeronimskim«. ¹⁰³ Ne čudi stoga da se na »zbrku« dviju tradicija,

⁹⁴ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 36.

⁹⁵ Usp. B. GRABAR, »Kult Ćirila i Metoda u Hrvata«, str. 141; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 36.

⁹⁶ Usp. i navod: B. GRABAR, »Kult Ćirila i Metoda u Hrvata«, str. 145.

⁹⁷ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 40. Svi navedeni priređivači glagoljskih liturgijskih izdanja, osim Paštrića, dijelili su uvjerenje o Jeronimovu autorstvu glagoljice.

⁹⁸ Toma ARHIĐAKON, *Historia salonitana*, XVI, 6, str. 71; usp. *ovdje*, bilj 66.

⁹⁹ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 37.

¹⁰⁰ Hercigonja će u *Srednjovjekovnoj književnosti*, str. 54, govoriti o »ispreplitanju« dviju tradicija.

¹⁰¹ Usp. Stjepan DAMJANOVIĆ, »Hrvatski glagoljaši u središtu Svetoga Rimskog Carstva. O velikoj obljetnici češko-hrvatskih kulturnih veza: prije 650 godina Karlo IV. pozvao hrvatske glagoljaše u Prag«, Stjepan DAMJANOVIĆ, *Filološki razgovori*, Zagreb, 2000., str. 48; Ivan BROZ, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sv. II – *Prvo doba: crkvena književnost*, Zagreb, 1888., str. 77; V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 37; Eduard HERCIGONJA, *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, 2006., str. 99; O emauskoj misiji iscrpno Josip HAMM, »Hrvatski glagoljaši u Pragu«, *Zbornik za slavistiku*, br. 1, Novi Sad, 1970., str. 84–99.

¹⁰² Tekst fundacijske isprave Karla IV. u: Lucas JELIĆ, *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum*, Veglae, 1906., XIV. s., str. 5; navedeni hrvatski prijevod P. RUNJE, »Sv. Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 109.

¹⁰³ Usp. J. HAMM, »Hrvatski glagoljaši u Pragu«, str. 84.

ćirilometodske i svetojeronimske, nailazi i u naših historičara od 15. do 17. stoljeća, vrlo zauzetih jezičnim pitanjem, poput Vinka Pribojevića, Mavra Orbinija ili Dinka Zavorovića.¹⁰⁴

***

Senjski i omišaljski privilegij dali su, vidjeli smo, silan poticaj posvemašnjoj afirmaciji i širenju glagoljice, a njoj uz bok širila se i *pia fraus* – »pobožna laž« ili pak možda pobožna zabluda,¹⁰⁵ koja je za glagoljaše »postala istinom«¹⁰⁶ – da ju je iznašao sv. Jeronim Dalmatinac, te je ona postala baštinom Hrvata.¹⁰⁷ Za glagoljaše sv. Jeronim postaje »protetur od Dolmacije«,¹⁰⁸ te slava i ponos Hrvata: »Jerolim je naš Dalmatin, on je dika i poštenje, slava i svitlost, kruna hrvackoga jezika«¹⁰⁹.

Uvjerenju koje se s određenim razlogom našlo u otpisu Inocenta IV. isti je taj otpis dao ne samo nacionalne razmjere¹¹⁰ nego se ono proširilo izvan granica hrvatskoga nacionalnog prostora.

Već se sa začetcima uvjerenja o Jeronimovu začetništvu glagoljaštva širi i štovanje¹¹¹ toga svetca diljem hrvatskoga prostora, kako glagoljaškim arealom tako i onim latinskoga bogoslužnog jezika. O tomu svjedoče i hrvatskoglagoljski misali i brevijari koji njegovu službu uobičajeno bilježe kao *duplex*, svečanu (30. IX.),¹¹² tako primjerice i najstarija hrvatska i južnoslavenska tiskana knjiga *Misal po zakonu rimskoga dvora* (1483.) u kalendaru sv. Jeronima ističe crvenim slovima, kao *duplex*, zapovijedani blagdan, a na 9. svibnja ima i svetkovinu translacije sv. Jeronima.¹¹³ Spomenimo i da čitavu misu sv. Jeronimu donose, možda najstariji hrvatskoglagoljski misal, *Illirico 4 (Omišaljski)* iz prve četvrtine

¹⁰⁴ To je primijetio V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 37–40. Detaljnije o tomu pitanju: Vinko PRIBOJEVIĆ, *O podrijetlu i zgodama Slavena* (uvod, bilj. i prir. Grga NOVAK), Zagreb, 1951., str. 172–173, 190; Mavro ORBINI, *Kraljevstvo Slavena* (prir. i uv. studija: Franjo ŠANJEK), Zagreb, 1999., str. 109–110 i 236–237; o Zavorovićevoj stavu usp. I. KURELAC, *Počeci kritičke historiografije u djelu De rebus Dalmaticis Dinka Zavorovića*, str. 16–22 i V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 38–39.

¹⁰⁵ J. BRATULIĆ, »Glagoljaštvo i glagolizam«, str. 156.

¹⁰⁶ Usp. J. BRATULIĆ, »Sveti Jeronim Dalmatinac«, str. XXXIII–XXXIV.

¹⁰⁷ Usp. J. BRATULIĆ, »Il poeta Marko Marulić«, str. 229.

¹⁰⁸ Rukopis HAZU *VII 34* iz 1735.–1740., usp. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, str. 160. Na ovaj Jeronimov »naslov« ukazuje E. HERCIGONJA, »Glagoljaštvo u razvijenom srednjovjekovlju«, str. 177.

¹⁰⁹ Rukopisi HAZU *I b 127*, 16. st., nav. prema *Hrvatska književnost srednjega vijeka* (ur. V. ŠTEFANIĆ i suradnici), str. 44; na tekst ukazuje Josip BRATULIĆ, »Sveti Jeronim Dalmatinac. Uvod«, str. XXXII. Usp. i glagoljski kodeks HAZU *IV a 67* (17./18. st.), za koji je Jeronim »slavni Jeronim, crikve svete naučitelj« i »branitelj, kruna redovnikov« i »dika slovinskoga ezika«, nav. prema V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, str. 126; rukopis HAZU *IV b 14* iz 18. stoljeća također govori da je Jeronim »naš zaštititelj i dika jezika hrvatskoga«. Usp., navod i opis rukopisa Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, II. dio: *Zbornici različitog sadržaja, regule i statuti, registri, varia, indeksi, albumi slika*, Zagreb, 1970., str. 250–251; na te rukopise i »naslove« tamo Jeronimu pridane ukazuje E. HERCIGONJA, »Glagoljaštvo u razvijenom srednjovjekovlju«, str. 177.

¹¹⁰ Svakako valja o tomu pitanju konzultirati rad Josipa BRATULIĆA, »Sveti Jeronim Dalmatinac. Uvod«, str. IX–XLVI.

¹¹¹ O kultu sv. Jeronima u Hrvata usp. P. RUNJE, »Sv. Jerolim i glagoljica u Hrvata«, str. 108–110.

¹¹² Usp. J. BRATULIĆ, »Sveti Jeronim Dalmatinac«, str. XXXII–XXXIII.

¹¹³ Usp. Lj. GREGOV, *Kalendar prvog tiskanog glagoljskog misala*, str. 28 i 32.

14. stoljeća,¹¹⁴ a tako i *Misal kneza Novaka* (1368.),¹¹⁵ dok vlastitu misu donosi i *Kopenhagenski misal* (kraj 14. stoljeća).¹¹⁶ Upravo je jeronimska tradicija zaslužna da Jeronimovu, liturgijsku i neliturgijsku, legendu *žitje* nalazimo u različitim verzijama, u rukopisnim i tiskanim oblicima, ne samo na glagoljici nego i u latiničkim zbornicima, a kroz srednji vijek bila je omiljena i raširena.¹¹⁷ O tome svjedoči i hrvatskoglagoljsko izdanje *Transita sv. Jeronima*, otisnuto u Senju 1508. godine.¹¹⁸ Prema Hercigonji: »Pored ranijih brevijarskih ‘čtenja’, misnih i kalendarskih sanktorema, zborničkih legendi i pseudoepistolarnih glagoljaških tekstova posvećenih jednom od najvećih otaca Zapadne crkve, ovo je izdanje najizrazitiji književni odzvuk razvijenog kulta sv. Jeronima, po glagoljaškoj tradiciji tvorca glagoljskog pisma.«¹¹⁹ I Jeronimova djela čitala su se i prevodila.¹²⁰

Govoreći o hrvatskim intelektualcima humanistima čija su postignuća zapažena na razini europskoga humanizma ili su pak ostvarili iznimne karijere, Bratulić ističe kako njihovi nazori i djelovanje očituju činjenicu da su odgojeni u mišljenju prema kojemu je ugledni crkveni naučitelj i svetac, Jeronim, autor glagoljice i slavenske liturgije. Stoga oni »pismom sv. Jeronima«, čiji je ugled među njima velik, znaju čitati i pisati, nastoje oko tiskanja djela njezina autora kao i oko izdavanja glagoljskih knjiga. Možemo istaknuti primjer biskupa Nikole Modruškoga, koji prema tradiciji običaj crkvenoslavenskoga bogoslužja koji je Crkva ozakonila pripisuje sv. Jeronimu:¹²¹ »i tako je mnogim crkvi po Hrvatih i Dalmaciji običaje i uredbe od svetoga Jeronima narejene sveta mati rimska crkva jest vele časno prijala i po ni jedno vrime od nikogare ni v tom smetenja prijala, ča je on, od svih svetih dokturi poglavitiji, nadahnut Duhom svetim na utešeniji nenaučeni ljudi razumno naredil«¹²². Tu tradiciju prihvaćaju i naši pisci.¹²³ Za Marka Marulića je, iako se

¹¹⁴ Usp. Josef VAJS, *Najstariji hrvatskoglagoljski misal s bibliografskim opisima svih hrvatskoglagoljskih misala*, Zagreb, 1948., str. 72.

¹¹⁵ Usp. Gerhard BIRKFELLNER, *Glagolitišche und kyrillische Handschriften in Osterreich*, Beč, 1975., str. 49.

¹¹⁶ Usp. Gunnar O. SVANE, »Kopenhagenski glagoljski misal«, *Slovo*, god. 9, br. 15–16, Zagreb, 1965., str. 74.

¹¹⁷ Usp. Slobodan PROSPEROV NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 1: *Od početaka do Krbavske bitke*, Zagreb, 1996., str. 260; usp. i *Hrvatska književnost srednjega vijeka* (prir. V. ŠTEFANIĆ i suradnici), str. 43.

¹¹⁸ Riječ je o zborniku, prijevodu s talijanskoga, koji sadrži kompletan jeronimovski korpus – uvod, hagiografsku legendu, pseudoepistolarni dio, dodatak – niz čudesa u Troji, te izvorni hrvatski dodatak, dvostruko rimovanu dvanaesteračku pjesmu »Anjelske kriposti«, koja se pripisuje Marku Maruliću. Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Glagoljski Transit svetog Jeronima u starijem prijevodu«, str. 100; Anica NAZOR, »Senjski Transit svetoga Jerolima i Hrvatski rječnik do Marulića«, *Rasprave: Časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, god. 25, br. 1, Zagreb, 1999., str. 251; Anica NAZOR, »Senjski Transit svetoga Jerolima i njegov predložak«, *Slovo*, god. 11, br. 18–19, Zagreb, 1969., str. 183. O tomu izdanju uz navedenu literaturu usp. disertaciju Anice NAZOR, *Senjski »Transit sv. Jerolima« god. 1508.*, (doktorski rad), Sveučilište u Zadru, Zadar, 1965.

¹¹⁹ E. HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, str. 232.

¹²⁰ Usp. primjerice *Jeronimove hagiografije* (ur. Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ – Vinko GRUBIŠIĆ), Zagreb, 2008.

¹²¹ Usp. E. HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, str. 425.

¹²² L. JELIĆ, *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae*, XV. s., str. 18 (naša istaka). Citat je iz biskupova glagoljskoga pisma, o kojemu usp. bilj. 87. Na pismo ukazuje J. BRATULIĆ radom »Polemika Nikole Modruškoga o glagoljici«.

¹²³ Bratulić poimence spominje Ivana Stojkovića, Nikolu Modruškoga, Jakova Baničevića, Antuna Vrančića, Stjepana Brodarića, Franju Trankvila Andreisa, Karla Pucića, Jakoba Bunića, Jurja Dragišića, Franju Petrića i Matiju Vlačića Ilirika. Usp. J. BRATULIĆ, »Povijesne i kulturne prilike u vrijeme nastanka prve hrvatske knjige«, str. 121–122, te Šimuna Kožičića–Benju, usp. J. BRATULIĆ, »Il poeta Marko Marulić«, str. 231.

od pitanja autorstva glagoljice, čini se, distancira, Jeronim njegov zemljak i sunarodnjak.¹²⁴ Na Jeronimovo »tumačenje« (prijevođe) poziva se i Petar Zoranić, autor prvoga hrvatskog romana *Planine*, te sv. Jeronima zove »klondom« (stupom) naše pismenosti.¹²⁵ U različitim aspektima jeronimsku tradiciju prihvaćaju i brojni drugi hrvatski intelektualci i pisci, poput Rafaela Levakovića, Ivana Tomka Mrnavića, Ivana Paštrića, Mateja Karamana, Ignjata Đurđevića, Josipa Bedekovića, Mateja Sovića i drugih.¹²⁶

To su uvjerenje prihvatili i europski humanisti, kojima je Jeronim u mnogo vidova bio uzor, te je to glagoljici u njihovu shvaćanju podiglo ugled. Josip Bratulić primjećuje kako su »u 'njegovu' pismu htjeli vidjeti odraz njegove humanističke zauzetosti da i najširi slojevi puka, naroda (*vulgus*), budu izravno upoznati s Riječju Božjom, koja se oglašuje u Sv. Pismu, u njegovu latinskome prijevodu na govorni latinski jezik, *Vulgati*«¹²⁷.

Od 16. do 18. stoljeća glagoljica je u zapadnoj znanstvenoj literaturi postala dostupna najeminentnijim tamošnjim intelektualcima i eruditima upravo kao »pismo sv. Jeronima« koje prvi put zapadnoeuropskom kulturnom okružju prikazuje Guillaume Postel, jedan od vodećih europskih humanista, u svojemu djelu *Linguarum duodecim characteribus differentium alphabetum ...* (1538.). Tako i talijanski kaligraf Giovanni Battista Palatin u svojemu vrhunskom kaligrafskom, mnogo puta izdavanom, priručniku iz 1545. godine i istaknuti predstavnik francuske renesanse Blaise de Vigenère (1573.). Slijede ih u svojim djelima i vrsni bakrorezac Luca Orfei da Fana (1589.) te znameniti teolog, filozof i crkveni povjesničar Angelo Rocca (1591.). Pridružuje im se naš sunarodnjak Mavro Orbini (1601.). Svakako je najvažniji prikaz glagoljice u Diderotovoj i D'Alembertovoj iznimnoj *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (1751. – 1752.). Sva ta eminentna djela govore o glagoljici pod utjecajem glagoljaške tradicije,

¹²⁴ Usp. *Isto*, str. 231. Za Marulića sv. Jeronim je »prvorazredni teološki autoritet, pouzdani učitelj u doktrinarno osjetljivom vremenu [...] svetac kojemu se Marulić kao vjernik najradije utječe; [...] filološki i hermeneutički orijentir bez kojega je nedokučivo Marulićevo razumijevanje alegorije; [...] najjači i najtrajniji književni uzor«, Darko NOVAKOVIĆ, »Jeronim preči od svih«, *Vijenac*, god. 2, br. 2, Zagreb, 1994., str. 9; o Jeronimu kao Marulićevu zemljaku i sunarodnjaku usp. J. BRATULIĆ, »Sv. Jeronim Dalmatinac«, str. XXXIX.

¹²⁵ Usp. *Isto*, str. XXXVI; Zoranić piše: »I da bi me tumačen' je blaženoga Hieronima ne uvižbalo s prirokom bi pisal boju se«, Petar ZORANIĆ, *Planine – Barne KARNARUTIĆ, Djela – Šime BUDINIĆ, Izabrana djela*, Zagreb, 2002., str. 93 – »I da me nije uvježbalo tumačenje blaženoga Jeronima, bojim se da bih pisao s mukom«, Petar ZORANIĆ, *Planine*, Zagreb, 2000., str. 9. Zoranić govori o Jeronimu kao o rodonačelniku svoje književne baštine, a pod »tumačenjem«, tj. prijevodom sv. Jeronima izriče sveukupno hrvatskoglagoljsko stvaralaštvo. Usp. Josip BRATULIĆ, »Petar Zoranić i njegove *Planine*«, u: J. BRATULIĆ, *Sjaj baštine*, str. 161.

¹²⁶ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Tisuću i sto godina od moravske misije«, str. 40. Usp. također J. BRATULIĆ, »Sv. Jeronim Dalmatinac«, str. XXXVII–XVIII.

¹²⁷ J. BRATULIĆ, »Glagoljica u duhovnosti i kulturi hrvatskoga naroda«, str. 6; tako i popratni tekst uz prikaz glagoljice u djelu *Linguarum duodecim characteribus differentium alphabetum ...* (1538.) Guillaumea Postela, jednoga od čelnih humanista Europe, prema E. HERCIGONJA, »Hrvatska glagoljica u zapadnoeuropskoj (francuskoj i talijanskoj) znanstvenoj literaturi i enciklopedistici od XVI. do XVIII. stoljeća«, str. 21–22: »Postel izriče svoj pozitivan sud o Jeronimovu nastojanju da 'svojim sunarodnjacima' njihovim pismom i jezikom približi i učini razumljivom riječ Svetoga pisma i obreda, po čemu je njegovo ime 'postalo besmrtnim'«. Bratulić pretpostavlja kako je prihvaćanje jeronimske tradicije moralo ići u korist glagoljašima koji su svoje liturgijske i ostale knjige tiskali u znamenitim stiskarama poput one glasovita tiskara, humanista A. Torresanija, koji je otisnuo više reprezentativnih izdanja na glagoljici. Usp. *Hrvatska knjiga od prvotiska do sredine 16. stoljeća u zbirkama JAZU. Katalog izložbe* (sast. Josip BRATULIĆ – Mirko KRATOFIL), Zagreb, 1983., str. 5; Josip BRATULIĆ, »Il poeta Marko Marulić«, str. 230–231.

kao o djelu svetoga Jeronima. Neka od njih ističu sv. Ćirila kao autora ćirilice, a pojedina svetoga Jeronima navode i kao prevoditelja *Svetoga pisma* i bogoslužnih tekstova na dalmatinski, ilirski ili raspravljaju o Jeronimovoj domovini.¹²⁸

Jeronimovo autorstvo glagoljice pobijao je već Bartol Kašić (1575. – 1650).¹²⁹ Kako je blijedjela iluzija o autohtonosti Hrvata i drugih slavenskih naroda na njihovu području, podržavana sve do u 18. stoljeće, više se nije mogla održati ni jeronimska tradicija.¹³⁰ Na temelju kasnijih znanstvenih spoznaja pripisivanje glagoljice sv. Jeronimu, a i njegovo slavenstvo i poznavanje slavenskoga jezika, obeskriepio je Franjo Rački sredinom 19. stoljeća.¹³¹

Kako bilo, u hrvatskoj povijesti ta je tradicija imala, čini se, važnu ulogu, bilo da je ta »pobožna zabuna« možda spasila »glagoljici život u općem ujednačivanju zapadne civilizacije, koja je svoju jedinstvenost vidjela u jednoj vjeri – katolicizmu shvaćenom kao latinstvo«,¹³² bilo da su u njoj glagoljaši i Rim našli »formulu« uspješne međusobne komunikacije.

Zaključak

U otpisu Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu (1248.) prvi se put susreće uvjerenje da je sv. Jeronim autor glagoljice i staroslavenskoga bogoslužja, odnosno da je taj crkveni otac na iskonu glagoljaštva. Ono je moralo nastati tek nakon godine 1060. budući da se na ondašnjem Splitskom saboru kao autor glagoljice imenuje Metod. Može se pretpostaviti da je to uvjerenje u neočuvanoj zamolbi senjskog biskupa izrečeno kao argument u prilog biskupovoj molbi. To uvjerenje papa u svojem odobrenju ponavlja, čini se, s određenom suzdržanošću, ne odbacuje ga, iako se može pretpostaviti da zna istinu. Mogu se razlučiti dva razloga zbog kojih bi glagoljaši baštinu Svete braće počeli pripisivati nekomu drugomu, te zašto baš sv. Jeronimu. Prvi je vezan uz onodobno uvjerenje da su Hrvati autohtoni na svojem području, a sv. Jeronim je prema terminologiji svojega doba bio Dalmatinac te ga se počelo držati Slavenom, Hrvatom i čovjekom slavenskoga materinskog jezika. U tomu se smislu tumačilo izvore za njegov život pa

¹²⁸ Usp. iscrpan rad E. HERCIGONJE na tu temu, naslovljen »Hrvatska glagoljica u zapadnoeuropskoj (francuskoj i talijanskoj) znanstvenoj literaturi«, str. 11–56 iz kojega smo crpili navedene podatke.

¹²⁹ Usp. J. BRATULIĆ, »Teorije o postanku glagoljice«, str. 32. Riječ je o djelu *Bartholomei Casij Sacerdotis Theologi e Soc. Jesu Poenitentiarij Apostolici in Basilica s. Petri APOLOGIA adversus eos qui asseruerunt a S. Hieronymo Dalmata Doctore maximo Slavonicos seu Glagoliticos caracteres repertos esse, et ab eodem universum corpus Sacrae Scripturae Dalmatis Slauonica lingua traditum esse*; s kritičkim aparatom, prikazom i tumačenjem donosi ga Vladimir HORVAT, u: »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije. Apologija hrvatske Biblije. O raznim slavenskim prijevodima Svetoga pisma. Korolariji, prigovori i odgovori«, *Vrela i prinosi*, br. 19, Zagreb, 1993., str. 163–216.

¹³⁰ Usp. V. ŠTEFANIĆ, »Determinante hrvatskog glagolizma«, str. 20; J. BRATULIĆ, »Teorije o podrijetlu glagoljice«, str. 32.

¹³¹ Na to ukazuje Stjepan DAMJANOVIĆ, »Još neke teze o postanku glagoljice«, str. 58. Riječ je o djelu: F. RAČKI, *Pismo slovjensko*, str. 37–40; spominje da (u njegovo vrijeme) još ima onih koji podržavaju jeronimovo autorstvo glagoljskoga pisma.

¹³² Usp i navod J. BRATULIĆ, »Glagoljica u duhovnosti i kulturi hrvatskoga naroda«, str. 5–6: »latinstvo« bi se napose manifestiralo kao latinsko pismo i latinski jezik; Ivan MILOVČIĆ, »Glagolitica Hieronymiana«, *Croatica christiana periodica*, god. 14, br. 25, Zagreb, 1990., str. 166.

ga se vidjelo kao prevoditelja *Svetoga pisma* ne samo na latinski nego i na hrvatski jezik i, posljedično, autora glagoljice pa i slavenskoga bogoslužja. Pojavi toga uvjerenja, odnosno jeronimske tradicije, vjerojatno je pogodovala privrženost glagoljaša Jeronimovu kultu te veliko poštovanje Hrvata prema tomu svetcu. Njezin nastanak još prije vremena Svete braće mogli su potaknuti spisi *Kozmografija* Etika Istra i *De inventione linguarum* Hrabana Mavra (776. – 856.), koji preuzima tvrdnje o sv. Jeronimu i posebnom pismu te navodi da je sv. Jeronim sve do Hrabanova vremena prenio pismo autora filozofa i kozmografa Etika. Drugi razlog promjenu u tradiciji glagoljaša promatra kao tzv. *pia fraus* – pobožnu laž kojom bi se glagoljaši branili od napada latinskoga klera koji je to pismo pripisivao »krivovjercu« *Metodu*. Dodatnu težinu daje i raskol između Istočne crkve i Zapadne crkve godine 1054. Tim pripisivanjem glagoljaši bi nastojali obraniti svoje pismo i slavensko bogoslužje od sumnjičenja za herezu koja se pripisivala i njihovu autoru te se zaštititi od daljnjih represija i zabrana, pripisujući ga svetcu neupitne svetosti i izuzetna ugleda u cijeloj Crkvi, izuzetnoga primjera učenosti i pokore. Taj razlog zagovaraju brojni autori. Hercigonja pak drži da je jeronimsku tradiciju začeo Rim kako bi u navedenim crkvenopolitičkim okolnostima glagoljaše čvršće vezao uz Zapad prekidanjem ćirilometodske tradicije. Bogović drži da bi se to uvjerenje izneseno u otpisu Inocenta IV. iz 1248. godine moglo razumjeti kao poruka Rima glagoljaškom svećenstvu da je po crkvenoslavenskom bogoslužju uključen u Katoličku crkvu.

Razmotrivši sve čimbenike koje literatura iznosi vezano uz genezu jeronimske tradicije, skloni smo zaključiti da bi do pripisivanja baštine Svete braće sv. Jeronimu moglo doista doći svojevrsnim »sretnim spojem«. S jedne strane, uvjerenja glagoljaša da je sv. Jeronim, kojega su toliko štovali, začetnik njihove tradicije i koje uvjerenje nema ništa sa svjesnom obmanom, već je plod mišljenja da je on njihov zemljak i sunarodnjak utemeljenog na ideji o starosjedilaštvu Hrvata na svojem prostoru. Tomu je mogao pogodovati i spis Hrabana Mavra. S druge strane, glagoljaši su tražili izlaz iz situacije u kojoj su se našli pod sumnjom za krivovjerje koje se pripisuje Metodu, kojega se ističe kao oca njihove pismenosti. Uzmemo li u obzir iznesene crkvenopolitičke i političke okolnosti u kojima je podijeljen senjski privilegij, držimo sasvim izvjesnim da je Rim možda ne nužno sâm iznašao rečeno uvjerenje, ali ga je objeručke prihvatio – na liniji Stipčevićeva mišljenja – uslijed osjetljivih okolnosti u kojima su se zabrane mogle pokazati fatalnima i u trenutku kada se od crkvenoslavenskog bogoslužja mnogo očekivalo, a što je moglo opravdati promjenu dotadašnjega stava u odnosu prema drugim jezicima u obredu te, u istu svrhu, jasno poručiti glagoljašima da su prihvaćeni dio Katoličke crkve. Pripisivanje začetništva glagoljaštva sv. Jeronimu, bez obzira otkuda to pripisivanje dolazi, ili je do njega došlo spontano ili ne, čini nam se u danim okolnostima kao idealno rješenje za realizaciju nastojanja i glagoljaša i Rima.

Jeronimska se tradicija, čini se, upravo poticajem senjskoga (1248.) i omišaljskoga (1252.) privilegija raširila diljem hrvatskoga nacionalnog prostora, a proširila se i izvan njega. Održavala se kroz dugo vrijeme paralelno s ćirilometodskom, a utrnula je polovicom 19. stoljeća razvojem znanosti, zajedno s uvjerenjem o autohtonosti Hrvata.

*Summary**RESCRIPT OF POPE INNOCENT IV TO THE BISHOP OF SENJ (1248).
UNDER THE PATRONAGE OF ST JEROME. II HISTORICAL FATE OF GLAGOLITIC
SCRIPT AND BEGINNINGS OF ST JEROME TRADITION*

Notion that church father and scholar St Jerome is also founder of Glagolitism for the first time is mentioned in the Rescript of pope Innocent IV to Philip bishop of Senj in 1248. This belief maintained within Croatia and even in some other European scholarly circles even up to the mid-nineteenth century.

The author of this article tries to systematically analyze genesis of such St Jerome tradition in the extant literature. Firstly, the author discusses reasons why the aforementioned Rescript contains such information about St Jerome and his connection to the Glagolitism. By the same token, the author analyzes relation between this supposed tradition and the main subject of this document, i.e. included privilege for serving holy Mass in Old Church Slavonic. After this, the author delivers various hypotheses about emergence of the notion that St Jerome had influence on the Glagolitism. The author discusses possible motives which could lead some of Glagolitic clergy (or perhaps even the Holy See) to relate heritage of Ss Cyril and Methodius with St Jerome and his cult. It is emphasized that for some time these two traditions coexisted. Finally, the author sums up effects and consequences of this Rescript on the spreading of the cult of St Jerome even beyond Glagolitic clerical areal, and survival of such notion up to the mid-nineteenth century.

KEY WORDS: *St Jerome, St Jerome tradition, Ss Cyril and Methodius, Glagolitic clergy, Old Church Slavonic liturgy, Glagolitic alphabet.*